5. Закон України. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії // Урядовий кур'єр. – 2000. - 7 листопада.-с.10.
6. Папієв М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів./М. Папієв// Економіка України: - 2004. -№ 1 – С. 4-8.
7. Бондарчук К. П. Прожитковий мінімум як критерій встановлення соціальних стандартів /К. П. Бондарчук// Формування ринкових відносин в Україні. – 2009 - № 4 (95) – С.174-179.
8. Костюк В. Мінімальна зарплата – ключова соціально-трудових гарантія / В. Костюк// Праця і зарплата. – 2009 - № 10 (638) – С.4-5.
9. Токар В. В. Мінімальна заробітна плата в контексті демографічної кризи в Україні /В. В. Токар// Формування ринкових відносин в Україні. -2011 - № 6 (121) –С. 220-224.
10. Вітер В. І. Взаємозв'язок подолання бідності та соціально-економічного розвитку держави /В. І. Вітер// Формування ринкових відносин в Україні. -2011. - № 6 (121) – С. 211-220.

УДК: 339.13:633.196(477)

ФОРМУВАННЯ РИНКУ СОЇ ТА ПРОДУКЦІЇ ЇЇ ПЕРЕРОБКИ В УКРАЇНІ

Білоусов О.М., д.е.н., доцент
Міжнародний університет бізнесу і права

У статті досліджувалось теоретичне і практичне формування ринку сої та її переробки в Україні.

In the article was studied the theoretical and practical formation of soybean and its processing market in Ukraine.

Постановка проблеми. У будь-якій країні, незалежно від рівня розвитку її економічного потенціалу, продовольче забезпечення населення є однією з найважливіших соціально-економічних проблем. В Україні питання гарантування продовольчої безпеки країни знаходяться на стадії становлення.

В умовах значного зниження рівня платоспроможного попиту населення в Україні все більше загострюється проблема дефіциту білка в харчуванні людей. Так, у 2004 р. порівняно із 1990 р. обсяги споживання населенням м'яса та м'ясопродуктів скоротилися в середньому на 43,5%; молока і молочних продуктів - на 39,5; яєць -на 19,1; риби та рибних продуктів - на 29,7%, тобто тих продуктів, що містять повноцінний білок тваринного походження. У свою чергу, поліпшення якості білкового харчування за рахунок продуктів тваринництва потребує докорінної перебудови кормової бази, тобто збагачення раціонів худоби і птиці не тільки протеїном, а й усіма незамінними амінокислотами, вітамінами та мінеральними речовинами.

За таких обставин необхідність дослідження шляхів формування ринку сої та продуктів її переробки набувають для України все більшої актуальності при розв'язанні проблеми дефіциту рослинного та тваринного білка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування й розвитку продуктових ринків присвячені роботи таких учених-економістів: В.Г. Андрійчука, В.І. Богачова, В.І. Бойка, П.І. Гайдуцького, Б.В. Губського,

О.Ю. Єрмакова, М.В. Калінчика, Ю.С. Коваленка, В.І. Мацибори, Ю.Ф. Наумова, П.Т. Саблука, В.Д. Савченка, І.Г. Ушачова, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина.

Проблемами виробництва та використання сої в Україні займалось багато вчених, більшість з яких вивчали суто агрономічні питання (Бабич А.О., Заверюхін В.І., Михайлов В.Г. та ін.). Деякі дослідники вивчали світові тенденції ринку сої та продуктів її переробки або вітчизняний ринок ще за радянських часів (Побережна А.А., Поздняков В.Г., Назарова В.А.) або ж окремі питання переробки сої на харчові цілі (Адамень Ф.Ф., Лазарь В.Г., Подобєдов О.В. та ін.).

Постановка завдання. Водночас, незважаючи на значний потенціал виробництва та переробки сої в Україні, цей ринок перебуває нині лише на стадії становлення, а питання, пов'язані з розвитком цього виробництва та бізнесу у даній сфері, належать до маловивчених. Потребують поглибленого дослідження теоретико-методичні аспекти формування ринку сої та продуктів її переробки, комплексна оцінка його сучасного стану. Актуальними завданнями нині є розробка стратегії розвитку соєвого підкомплексу на основі гармонізації попиту та пропозиції, оптимізація розміщення посівних площ під соєю, обґрунтування необхідності та конкретних обсягів державної підтримки.

Актуальність проблеми, недостатність вивчення і висвітлення її в економічній літературі, теоретичне і практичне значення питань формування ринку сої зумовили вибір теми статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на велику кількість і різноманітність ринків, найважливішим є продовольчий ринок, оскільки лише його продукція забезпечує існування людства. Ринок сої - це складова ринку продовольства, що являє собою сукупність економічних відносин між суб'єктами господарювання, за допомогою яких здійснюється купівля-продаж сої та продуктів її переробки, відповідно до законів ринкової економіки.

У процесі просування сої від виробника до споживача беруть участь різні підприємства й організації соєвого підкомплексу, сукупність яких характеризує організаційно-технологічну структуру соєвого ринку, яка відзначається різноманіттям форм господарювання і власності. Різноманітна гама використання продуктів переробки сої як на кормові, так і харчові цілі приводить до того, що один і той же продукт може бути як альтернативним, так і супутнім для продукції переробки сої. Наприклад, відповідно до закону попиту, збільшення цін на м'ясо приводить до зменшення його споживання, а це, у свою чергу, знижує попит на корми в галузі тваринництва, де як один із компонентів комбікормів використовують соєвий шрот. Водночас при зменшенні попиту на м'ясо зростає споживання продуктів глибокої переробки сої (текстуратів, концентратів, ізолятів), тобто в даному випадку соє- і м'ясопродукти є альтернативними товарами.

Основні чинники, що впливають на формування попиту на ринку сої та продуктів її переробки, такі: а) потреба тваринництва у високобілкових, збалансованих кормах; б) ціни альтернативних та супутніх товарів (м'ясо, молоко, олія тощо); в) платоспроможність населення; г) смаки, уподобання та

звички населення ("мода" на здорове харчування, Пасхальний та Різдвяний пости). Пропозиція сої та продуктів її переробки формується під дією таких вагомих факторів: а) зміна ресурсних цін. Зростання цін на мінеральні добрива зменшує пропозицію на сою; б) зміна технологій. Впровадження нової технології переробки сої на харчові цілі сприяє збільшенню пропозиції, наприклад, на соєві текстурати; в) зміна податків і дотацій. Щорічна компенсація сільгосптоваровиробникам за посіяну сою, а також компенсація з держбюджету за насіння сої високих репродукцій зумовлюють збільшення обсягів виробництва і, відповідно, пропозиції на соєві боби; г) зміни цін на інші товари. Зниження закупівельних цін на білкові інгредієнти комбікормів призводить до збільшення пропозиції соєвого шроту; д) зміна кількості постачальників. Збільшення кількості підприємств, що переробляють сою, сприяє збільшенню пропозиції продуктів її переробки.

Стратегія державного регулювання ринку сої та продуктів її переробки має ґрунтуватися на прогнозі його кон'юнктури. Прогнозні розробки повинні виявити у всьому ланцюзі ті ланки причинно-наслідкових зв'язків, які можуть призвести до небажаних наслідків і повинні стати об'єктами державного регулювання. Використання сої, як кормової культури, передбачає методичні підходи щодо прогнозування обсягів її виробництва та переробки на основі коефіцієнтів еластичності споживання населенням продуктів харчування залежно від їх сукупних доходів. З цією метою розробляється прогноз попиту населення на продукти харчування тваринного походження на певний період з подальшим визначенням необхідної кількості худоби для задоволення цього попиту. За умови прийнятої рецептури комбікормів, що містять соєвий шрот, та їх витрат на виробництво 1 тонни продукції, визначають потребу в соєвому шроті, який потім за допомогою відповідного коефіцієнта переводять у необхідну кількість зерна сої.

При розрахунку можливого попиту на сою, крім застосування її як корму для внутрішніх потреб, слід також враховувати можливі обсяги експорту чи імпорту сої та продуктів її переробки, а також використання її на харчові цілі. Крім того, при переробці сої на шрот буде також отримано олію, для якої необхідно передбачати відповідні канали збуту. Крім використання сої в галузі тваринництва на кормові цілі для України залишається найактуальнішим питанням переробка сої на харчові цілі. Основними проблемами, що існують на ринку харчових соєпродуктів, визначено такі: а) потреба переробників у сучасному обладнанні для запровадження нових технологій переробки сої і створення конкурентоспроможної продукції; б) низька якість вітчизняного насіння сої; в) відсутність глибоких досліджень у сфері використання продуктів із сої для харчування дітей та лікування, що значно стримує розширення ринків збуту; г) низька поінформованість цільових споживачів про соєві продукти; д) складність позиціювання соєвої олії.

Обсяги виробництва сої повинні корелювати з реальними потребами населення країни у продуктах харчування. Для того, щоб встановити необхідні обсяги виробництва сої на майбутнє (у нашому випадку - 2010 р.), насамперед необхідно визначити рівень її споживання на кормові цілі. З цією метою

нами розроблено прогноз попиту населення України на продукти тваринного походження у 2010 р. завдяки коефіцієнтам еластичності залежно від доходів кожного жителя з подальшим визначенням необхідного поголів'я худоби для задоволення цього попиту, для годівлі якої буде використовуватися соя.

Після перерахунку продуктів на молоко та м'ясо обсяги споживання у 2010 р. становитимуть: молоко - 14241,4 тис. тонн, м'ясо - 2707,4 тис. тонн (в живій масі - 3558 тис. тонн), яйця - 12227 млн. шт. Виходячи із затрат 1 тонни комбікорму на виробництво 1 тонни продукції, потреба в соєвому шроті становитиме 1,46 млн. тонн, або 1,82 млн. тонн сої на рік.

Використовуючи коефіцієнти еластичності, нами було розраховано прогнозне споживання основних продуктів харчування, що містять білок. Враховуючи вміст білка в цих продуктах, визначили середньодобове споживання білка по окремих групах населення за середньомісячними сукупними доходами. За нашими розрахунками майже 40% населення України (близько 19,6 млн.) буде споживати в середньому за добу лише 68,4 г білка, тобто дефіцит становитиме близько 30%.

Отже, за рік для 19,6 млн. людей дефіцит білка становитиме приблизно 225 тис. тонн. Враховуючи, що соя в середньому містить 38-39% білка, то гіпотетично можна підрахувати, що для усунення дефіциту в 2010 р. необхідно переробити близько 580 тис. тонн зерна сої на харчові цілі. Дана пропозиція розрахункова і не спрямована на забезпечення повсюдного впровадження сої, але її локальна реалізація в ряді регіонів дасть змогу послабити соціальне навантаження при різкому зниженні виробництва і споживання тваринного білка з мінімальними витратами та постачанні рослинного білка з високою поживною цінністю.

За даними експертів Україна може експортувати близько 450 тис. тонн сої, тому з урахуванням створення насіннєвого фонду, обсяги виробництва сої в 2010 р. можуть досягти близько 3,0 млн. тонн. Використовуючи дані про площі ріллі всіх сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські господарства, а також розраховані бали агрометеорологічних ресурсів, визначили найсприятливіші регіони, які є найбільш перспективними для розширення посівних площ під соєю. При оптимістичному прогнозі включали райони, що мають бал сприятливості агрометеоресурсів понад 73; при песимістичному - понад 68. За рекомендованих параметрів розміщення посівів сої вміст білка і олії, в середньому, може становити: 37,8% та 21,9% відповідно.

Ринок сої знаходиться на ранній стадії свого розвитку, тому зараз він потребує відповідних заходів з боку держави для підвищення ефективності його функціонування, а саме: поліпшення якості та безпечного споживання продукції соєвого підкомплексу, а також організація відповідного контролю через удосконалення законодавчої бази; подолання значного розриву між науковими досягненнями та практичним їх застосуванням; державна підтримка товаровиробників і переробників сої фінансуванням, кредитуванням, стимулюванням розвитку страхування посівів; повноцінне інформаційне забезпечення учасників ринку; розвиток біржової торгівлі.

Висновки. Отримані результати теоретичних і практичних аспектів формування ринку сої та продуктів її переробки дали змогу зробити такі висновки:

1. Ринок сої - це складова ринку продовольства із сукупністю економічних відносин між суб'єктами господарювання, за допомогою яких здійснюється купівля-продаж сої та продуктів її переробки відповідно до законів ринкової економіки.

Характерними особливостями вітчизняного соєвого ринку є: тісний зв'язок із ринком тваринницької продукції від супутнього (у вигляді кормів) до конкуруючого (у вигляді харчових соєвих білків); найбільшим попитом на ринку продуктів переробки сої користується шрот, а не олія; складність позиціювання соєвої олії, яка є не традиційним продуктом для українського споживача; недостатня і суперечлива поінформованість споживачів щодо продуктів глибокої переробки сої (текстуровані білки, борошно тощо).

2. Виробництво сої в Україні до 2010-2011 р. необхідно довести до 3,0-3,1 млн. тонн. Прогнозування обсягів виробництва сої та її переробки здійснено залежно від еластичності попиту на продукти тваринництва з урахуванням використання сої на харчові цілі та кон'юнктури зовнішнього ринку. Потреба в грошових ресурсах для вирощування сої може становити 1712,9-2332,8 млн. грн. Нарощування обсягів виробництва сої до прогнозних параметрів дасть змогу переробляти її великими партіями на спеціалізованих заводах, що значно поліпшить якість продуктів переробки сої і відмовитись в майбутньому від імпорту. Вирощуючи екологічно чисту та генетично не модифіковану сою, Україна забезпечить конкурентні переваги на світовому ринку, що дасть можливість експортувати 450 тис. тонн товарної сої та 330 тис. тонн соєвої олії. Грошові надходження при цьому можуть становити близько 276 млн. доларів США.

3. Для формування ефективного ринку сої та продуктів її переробки необхідна обґрунтована державна підтримка, яка передбачає:

- подолання значного розриву між науковими досягненнями і практичним їх застосуванням за рахунок створення при Центрах наукового забезпечення агропромислового виробництва консультаційно-інформаційних груп (пунктів, центрів) з питань вивчення та збільшення обсягів вирощування альтернативних олійних культур, таких як соя, ріпак та інші;
- підтримку товаровиробників, які вирощують сою в зоні гарантованого її виробництва, та переробників за рахунок удосконалення фінансування, кредитування й оподаткування;
- створення рівних умов для вітчизняних переробних підприємств та експортерів введенням експортного мита на сою, що дасть змогу формувати великі партії для збільшення обсягів переробки сої на спеціалізованих заводах і, відповідно, значно поліпшити якість соєвого шроту та олії;
- фінансування страхування посівів сої на територіях, що належать до зон гарантованого її виробництва; введення обов'язкового страхування посівів сої для господарств, які перебувають в зоні високого ризику, що дасть змогу зменшити обсяги відшкодування їхніх збитків за рахунок господарств, які знаходяться в зоні невисокого ризику і не потребують страхування;

- створення інформаційної-маркетингової мережі олійно - жирового підкомплексу з метою стабільного забезпечення всіх учасників ринку достовірною інформацією.

Література:

1. Беляев О.В. Економічна ефективність зон, придатних для вирощування сої в Україні // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. Серія: Фінанси і кредит. - 2005. - №1 (18). - С 225-229.

2. Беляев О.В. Проблеми становлення соєвого потенціалу України // Агроінком. - 2005. - № 3-4. - С 55-58.

3. Беляев О.В. Прогноз кон'юнктури ринку сої та продуктів її переробки в Україні // Наукові праці Кіровоградського нац. техн. унту: Економічні науки, вип. 8. - Кіровоград: КНТУ. - 2005. - С 340-346.

4. Беляев О.В. Формування споживчої корзини в умовах становлення ринку соєпродуктів // Наукові праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту: Економічні науки, вип. 7, ч. II - Кіровоград: КНТУ. -2005.-С. 271-275.

УДК 330.332

АНАЛІЗ МОЖЛИВИХ ВАРІАНТІВ ПОДОЛАННЯ БОРГОВОЇ КРИЗИ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Биба В.В., к.е.н., доцент, Міщенко Р.А. к.е.н, доцент

Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

Швидке загострення боргової кризи у світовій економіці свідчить про необхідність розробки комплексного плану зі зменшення заборгованості ряду розвинених країн. Новизна і складність цього економічного явища не дають можливості використовувати традиційні заходи антикризової політики, тому виникає необхідність у пошуку нетрадиційних методів відновлення платоспроможності країн-боржників. У статті проведено аналіз ефективності та наслідків використання різних методів подолання заборгованості країн, що не мають змоги самостійно оплачувати свої суверенні борги, з метою знаходження найбільш раціональних шляхів виходу з боргової кризи.

Rapid worsening debt crisis in the global economy suggests the need to develop a comprehensive plan to reduce debt several developed countries. The novelty and complexity of economic phenomena make it impossible to use traditional measures of anti-crisis policy is a need to find alternative methods of restoring the solvency of the debtor countries. The article analyzes the effectiveness and impact of different methods of overcoming the debt of countries that are unable to pay its own sovereign debt, in order to find the most efficient ways to solve the debt crisis.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день можна констатувати, що після нетривалого підйому (за різними даними зростання світового ВВП склало від 4,5% до 7%) в 2010 – 2011 роках світова економіка стоїть на порозі чергової фінансової кризи. Проте, за прогнозами експертів, ця криза буде відрізнятися від всіх попередніх за своєю природою. Погіршення стану світової економіки зараз викликане неконтрольованим нарощенням суверенних боргів багатьох розвинених країн, при тому, що раніше основною причиною криз було перевиробництво товарів.

Передусім це добре видно на прикладі країн Єврозони. Суверенний борг Греції станом на кінець 2011 року становив 350 млрд. євро і має тенденції до